

Таємний сад
Френсис Бернетт

Шкільна бібліотека української та світової літератури
Френсис Бернетт (1849–1924) – класик англійської дитячої літератури. Серед багатьох творів письменниці роман «Таємний сад» став чи не найвідомішим і вже понад століття не втрачає своєї популярності. Він про дівчинку, яку ніхто не любить і яка навзаєм ненавидить увесь світ, але несподівано для себе навчилася радіти, сміятися, дружити. Шлях до такої науки пролягає через усю книжку, а неймовірні зміни з Мері Леннокс відбуваються тоді, коли вона розкриває чимало таємниць. Наприклад, хто кричить щоночі у величезному будинку, де сотня замкнених кімнат? Чому хвіртку від одного із садів старанно замасковано, а ключ від неї сховано глибоко в землі?

Фрэнсис Элиза Бёрнетт

Таємний сад

© Б. Носенок, переклад українською, 2020

© О. Гугалова-Мешкова, художнє оформлення, 2020

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2010

Розділ 1. Тут не залишилось нікого

Коли Мері Леннокс привезли до її дядька в маєток Мізелтвейт, тамтешня обслуга одностайно вирішила, що вона – найнеприємніша дівчинка, яку їм доводилося бачити. І це правда. В неї було маленьке воскове личко, наче висохла фігурка, світле ріденьке волоссячко й незмінно кислий і водночас пихатий вираз обличчя.

Жовтаве волосся, і такий самий колір обличчя, нагадували, що Мері народилася в Індії та постійно чимось хворіла. Її батько – чиновник колоніальної адміністрації, був завжди завантажений роботою і теж часто нездужав. Натомість мати випромінювала життєву силу, славилася красою, цікавилася тільки розвагами й любила оточувати себе веселими молодими людьми. Її взагалі не цікавила маленька дівчинка.

Одразу після народження Мері віддали няні, яких в Індії називають Ая. Жінка швидко зрозуміла: якщо хоче зробити приємність білій пані, то повинна тримати дитину якомога далі від неї. Через те, що Мері була хворобливим, примхливим, негарним немовлям, батьки наче відцуралися від неї. З роками ситуація не змінювалася: вона росла неспокоїною, дратівливою, некрасивою.

Тож дівчинка не бачила поблизу себе нікого, окрім темношкірого обличчя Аї та інших індійських слуг. Вони завжди схиляли перед нею голову й дозволяли робити все, що заманеться, бо її плач та крики могли розсердити

білу пані. Зокрема й через це, у свої шість років Мері стала найдеспотичнішою істотою, яка тільки колись жила на світі.

Молода гувернантка-англійка, яку найняли навчати її читання й письма, через три місяці відмовилася від своєї посади, а її наступниці витримували ще менше. Тож аби Мері раптом самій не захотілося дізнатися, що там пишуть у книжках, вона, напевно, ніколи б не опанувала грамоту.

В один жахливий спекотний ранок, коли дівчинці було вже років дев'ять, вона прокинулася як зазвичай не в гуморі, а вже зовсім розізлилася, коли побачила, що служниця, яка стоїть біля ліжка, – не її Ая.

– Ти навіщо прийшла? – заlementувало дівчисько. – Я не дозволяю тобі тут залишатися. Поклич мою Аю!

Жінка стривожено глянула на неї й пробурмотіла, що Ая прийти не може. Невже вона не знає, що мої накази не обговорюються, подумала Мері. То хай начувається – і переповнившись злобою вона почала бити та щипати нещасну. А та тільки злякано дивилася на неї й невпинно повторювала, що Ая ніяк не може прийти до панночки.

Цього ранку навіть у повітрі відчувалося щось зловісне. До того ж звичний порядок порушувався неодноразово: кількох слуг не було на місці, а ті, кого побачила Мері, скрадалися або тікали від неї з блідими, переляканими обличчями. Але ніхто не наважився сказати їй жодного слова.

Мері й раніше чинила так, як їй заманеться, а оскільки сьогодні й словом не було з ким перекинутися, тож вирішила, що відразу піде гратися під деревом біля веранди. Вона насмикала з куща гібіскуса великих червоних квіток й уявляючи, що робить клумби, втикала їх в маленькі купки землі. Однак обране заняття її анітрохи не заспокоїло. Навпаки злості тільки додавалося й дівчинка бурмотіла собі під ніс все, що скаже няні, коли та повернеться.

– Свиня! Свиня! Свиняча дочка! – захлинаючись від люті, промовляла вона найстрашніші для індусів образи.

Так тривало доти, аж доки дівчинка не почувала, що її мама вийшла з кимось на веранду. Вони зупинились і заговорили якимись тривожними приглушеними голосами.

Мері знала, що молодий блондин, який стояв поруч з матір'ю, був офіцером і нещодавно приїхав з Англії. Дівчинка уважно подивилася на нього й відзначила, що на вигляд він був ще зовсім юним. Потім перевела погляд на маму.

За будь-якої слушної нагоди Мері придивлялася до неї, бо Мем Сагіб («біла пані») – а дівчинка подумки називала свою маму так само, як і слуги-індуси – була високою, стрункою, гарною. На її обличчі вирізнялися великі усміхнені очі й трохи кирпатий маленький носик, а волосся нагадувало хвилястий шовк. Вона носила красиві пишні сукні з тонкої тканини і на них, як казала собі Мері, «повно мережив». Цього ранку на вбранні «білої пані» було ще більше мережив, ніж зазвичай, але її очі зовсім не сміялися. Широко розкриті, вони уважно дивилися на молодого офіцера.

– Невже все так погано? Справді? – почувала Мері слова матері.

– Жахливо, – тремтячим голосом відповів молодик. – Жахливо, пані Леннокс. Ви мали б виїхати в гори два тижні тому.

Мем Сагіб заломила руки.

– О, я знаю, що мала б виїхати, – схлипнула вона. – Я залилася тільки через це дурне приймання. Яка ж я дурепа!

У цей момент від хатин слуг почулися такі відчайдушні голосіння, що жінка мимоволі схопилася за плече молодого офіцера, а Мері затремтіла з голови до ніг. Крики ставали дедалі голоснішими.

– Що це? Що це? – злякано прошепотіла пані Леннокс.

– Знову хтось помер, – впевнено показав блондин. – Ви не казали, що серед ваших слуг теж є хворі.

– Я не знала! – скрикнула Мем Сагіб. – Ходімо зі мною, йдемо звідси! – вона різко повернулася й забігла в дім.

Згодом Мері зрозуміла, чому той ранок був таким зловісним. Сталося найжахливіше: до них докотилася епідемія холери, і люди вмирали, як мухи. Уночі захворіла Ая, а коли пролунали крики в хатинах слуг, вона померла. Наступного дня ще троє слуг віддали богу душу, а решта розбіглися. Паніка охопила всіх, адже смерть не оминала жодного будинку.

Доки в будинку тривав переполох, Мері сховалася в дитячій кімнаті, й усі про неї забули. Ніхто про неї не думав, ніхто не шукав, і вона то плакала, то спала. А в цей час відбувалися якісь дивні речі, про які їй було відомо тільки те, що люди хворіли й умирали. Про це свідчили страшні крики, що раз у раз долітали до неї.

Врешті їй так захотілося їсти, що вона прокралася в їдальню. Там нікого не було, хоч на столі стояло чимало страв. Стільці й тарілки стояли так, наче люди їх поспішно відсунули, коли раптом стали з якоїсь причини тікати, не завершивши обіду.

Вона з'їла трохи фруктів і бісквіт, а щоб утамувати спрагу, підсунула до себе найближчий келих з якоюсь темною рідиною. Вона була солодкою на смак і нагадувала виноградний сік, тому дівчинка випила все до краплі. Вино подіяло миттєво. Якось непереборна втома, а також крики й тупотіння людей, що стрімко тікали з будинку, змусили її повернутися в дитячу й щільно причинити за собою двері. Мері лягла в ліжку, й сон зморив її. Він був таким глибоким, що дівчинка надовго втратила здатність розуміти, що відбувається навколо.

Коли вона прокинулася, то довго лежала й дивилася в стелю. У будинку панувала така тиша, якої не було за все її життя. Дівчинка не чула ні голосів, ні кроків, тож подумала, що всі вже одужали від холери, й загроза минула.

Вона також думала про те, хто ж піклуватиметься про неї тепер, коли Ая померла. Можливо, нова доглядальниця знатиме нові казки, бо старі їй уже приїлися. За померлою нянею дівчинка не побивалася.

Мері була егоїсткою й узагалі нікого не любила. Шум, крики й біганина через холеру налякали її, але нині страх заступило роздратування від того, що про неї посміли забути. Хоч це й не дивно: хто пам'ятатиме про маленьку дівчинку з огидною поведінкою, до якої всі були байдужі. Тим часом Мері міркувала по-іншому: коли спалахнула страшна хвороба, кожен думав тільки про себе, але зараз, коли все знову в порядку, напевно, хтось прийде подивитися, що з нею відбувається.

Однак ніхто не з'являвся, а тиша в будинку ставала нестерпною. Раптом Мері почула ледь уловимий шурхіт, і коли подивилася вниз, то побачила

маленьку змійку, яка рухалася вздовж стіни й дивилася на дівчинку блискучими, як дорогоцінне каміння, очима. Мері зовсім не злякалася, бо знала: це невинне створіння не заподіє їй жодної шкоди. Здавалося, змійка поспішає якомога швидше втекти з кімнати, прослизнувши в щілину під дверима.

– Як дивно й тихо. Таке враження, що крім мене й змійки в будинку нікого немає, – голосно сказала Мері й одразу почула важкі кроки – спочатку в саду, а потім – на веранді.

Кілька чоловіків увійшли в будинок, перемовляючись приглушеними голосами. Ніхто не вийшов їм назустріч, ніхто не заговорив з ними, а вони, судячи зі звуків, заглядали в усі кімнати, обережно проциняючи двері.

– Як тут порожньо! Напевно, ніхто не вижив, – почула Мері. – Така гарна, чарівна жінка! Мабуть, дитина теж померла. Я чув, що в неї була дитина, хоч її ніхто ніколи не бачив.

Через кілька хвилин двері дитячої відчинилися. Першим до кімнати увійшов старший офіцер, якого Мері колись бачила зі своїм батьком. Він був втомлений і стурбований, але коли побачив її, то так здивувався, що майже відскочив назад. Мері стояла посеред кімнати, страшенно негарна, до того ж тремтіла від голоду й обурення від того, що про неї забули.

– Барні! – крикнув офіцер. – Тут дитина! Кинута дитина! В такому страшному місці! Хто ж це?

– Я – Мері Леннокс, – сказала дівчинка, гордо випроставшись. При цьому вона подумала, що ця людина дуже груба, називаючи будинок її батька «таким страшним місцем». – Я заснула, коли всі захворіли на холеру, й тільки зараз прокинулася. Чому ніхто не приходить?

– Це – та дитина, яку ніхто ніколи не бачив! – вигукнув офіцер, обернувшись до своїх супутників. – Про неї всі забули!

– Чому про мене забули? – закричала Мері, тупаючи ногами. – Чому ніхто не приходить?

Молодий чоловік, якого називали Барні, сумно подивився на неї. Мері навіть здалося, що в нього на очах з'явилися сльози.

– Бідна дівчинка! – сказав він. – Живих тут не залишилося, нікому приходити.

У такий дивний спосіб Мері дізналася, що в неї тепер немає ні батька, ні мами, бо вони померли. Їх поховали вночі, коли вона міцно спала, а нечисленні слуги-індуси, яким вдалося уникнути смерті, повтікали так швидко, як тільки могли, забувши про маленьку панночку.

Ось чому було так тихо. В усьому будинку живими залишилися тільки Мері й прудка маленька змійка.

Розділ 2. Суперечлива Мері

Мері любила здалеку дивитися на свою красиву маму, завжди вбрану у вишукані сукні, проте майже не знала її й, можливо, тому й не любила. А, отже, зовсім не сумувала за нею, коли сталося горе.

Якби дівчинка була старшою, її, звичайно, налякала б думка про те, що вона залишилася одна на білому світі. Та Мері була ще маленькою, про неї постійно хтось дбав, і саме це додавало їй упевненості, що по-іншому їй бути не може. Тож її турбувало тільки одне: чи люди, до яких вона потрапить, виконуватимуть її забаганки, як це робила Ая та інші слуги-індуси.

Вона знала, що не залишиться довго в будинку англійського пастора, куди її спочатку привезли. Це єдине, що тішило, бо дівчинку тут дратувало все, навіть дрібниці. Пастор був бідним, мав п'ятеро дітей-погодок. Вони вбиралися в поношений одяг, постійно сварилися й забирали одне в одного іграшки. Мері зненавиділа їхній брудний будинок і поводитися так нестерпно, що ніхто не хотів з нею гратися. А наступного дня діти вигадали для неї прізвисько – і це стало початком справжньої ворожнечі.

Його автором став Безил – маленький хлопчик із блакитними очима і кирпатим носом. Мері його терпіти не могла, як, власне, й усіх інших. Вона на самоті гралася під деревом, зовсім так, як у той день, коли вибухнула епідемія холери. Дівчинка робила клумби й позначала доріжки, а Безил стояв поблизу, не зводячи з неї очей. Він зацікавився грою й запитав:

– Чому ти не покладеш купу каміння, ніби це скелі? Ось тут, посередині, – і він нахилився, щоб вказати місце.

– Геть! – залементувала Мері. – Терпіти не можу хлопчаків! Іди звідси!

Спочатку Безил розсердився, а потім почав дражнитися, знаючи, як це дошкуляє його сестрам. Він скакав навколо Мері, кривлявся, натужно реготав, наспівуючи:

Панна Мері – суперечлива натура.
Як виросте твій сад,
Коли виходить мертва лиш скульптура?
Ти краще квіти посади у ряд!

Це почули інші діти й радо долучилися до дражніння. Чим більше Мері дратувалася, тим голосніше вони співали:

Панна Мері – суперечлива натура...

Ба більше: жарт було визнано таким вдалим, що дівчинку називали на прізвисько не лише між собою, а й звертаючись до неї.

– Тебе відправлять додому наприкінці тижня, – сказав їй Безил. – Це нас дуже тішить.

– Мене теж, – відрізала Мері. – А де цей дім?

– Вона не знає, де її дім! – презирливо вигукнув Безил. – В Англії, звичайно! Там, до речі, живе наша бабуса, до неї торік відправили нашу сестру Мейбл. Але ти не поїдеш до своєї бабусі, бо немає в тебе ніякої бабусі. Ти поїдеш до свого дядька. Його звуть Арчибальд Крейвен.

– Я нічого про нього не знаю, – огризнулася Мері.

– Звичайно, не знаєш, – зловтішався Безил. – Ти нічого не знаєш. Дівчата ніколи нічого не знають. Я чув, як тато й мама про нього говорили. Він живе у величезному старому будинку й до нього ніхто не приходить. Він

такий злий, що нікого не хоче бачити, а якби й захотів, то ніхто до нього не прийшов би, бо він горбатий і страшний.

– Я тобі не вірю, – знову відрізала Мері, а потім відвернулася й затулила вуха пальцями, щоб більше нічого не чути.

Проте на самоті вона довго розмірковувала про сказане Безилом. Увечері пані Кровфорд, дружина пастора, справді повідомила їй, що за кілька днів на неї чекає подорож до Англії, де в маєтку Мізелтвейт живе її дядько, пан Арчибальд Крейвен. Однак Мері так байдуже сприйняла цю звістку, що привітні господарі навіть не знали, що про неї думати.

Дорослі намагалися виявляти свою чуйність, по-справжньому співчуваючи її горю, але дівчинка щораз відвертала обличчя, коли пані Кровфорд намагалася її поцілувати, й стояла непорушно, з високо піднятою головою, немов палицю проковтнула, коли пан Кровфорд ласкаво торкався її плеча.

– Це дуже дивна дитина, – сумно завважила пані Кровфорд чоловікові. – Її покійна мати була такою чарівною жінкою, й такою вихованою, але Мері – найнеприємніша дитина, яку я тільки зустрічала у своєму житті. Діти прозвали її «суперечлива Мері», й хоч це недобре з їхнього боку, але її зверхність переходить усі межі.

– Може, коли б її вишукана мама частіше навідувалася в дитячу кімнату, Мері не була б такою відлюдкуватою. Дуже сумно говорити про це тепер, коли ця гарна жінка померла, але багато людей взагалі не знали про те, що в неї є дитина, – проказав у відповідь пан Кровфорд.

– Так, вона ніколи не цікавилася своєю дитиною, – зітхнула пані Кровфорд. – Коли померла няня, більше не було кому згадати про дівчинку. Всі слуги розбіглися, залишивши її одну в порожньому будинку. Полковник МакГроу розповідав мені, що остовпів, коли відчинив двері й побачив дівчинку саму-самісіньку посеред кімнати.

Під час довгої дороги до Англії за Мері наглядала дружина одного з офіцерів, яка відвозила своїх дітей до школи. Їй не давали спокою власні діти, тож вона зітхнула з полегшенням, коли в Лондоні за дівчинкою прийшла економка з маєтку Мізелтвейт, яку прислав пан Арчибальд Крейвен.

Пані Медлок була доволі гладка червоношока жінка з пронизливим поглядом чорних очей. Вона вбралася в яскраву пурпурову сукню, чорну шовкову накидку з тасьмою й чорний капелюшок із пурпуровими оксамитовими квітами, які сіпалися за кожного поруху голови.

Мері все в ній не сподобалася. Проте в цьому не було нічого дивного, оскільки зазвичай вона ні до кого не виявляла симпатії. Крім того, пані Медлок поки що не мала потреби зважати на її думку.

– Хай Господь милує, але одразу видно, що це – та ще дитина! Кажуть, її мама була красунею, – завела розмову з дружиною офіцера пані Медлок. – Але дочка зовсім в неї не вдалася, чи не правда, мадам?

– Може, вона стане гарнішою, коли виросте, – з добродушною усмішкою припустила жінка. – Якби тільки її обличчя не було таким жовтим, а сама вона – такою непривітною... А загалом риси обличчя в неї досить витончені. Діти з віком дуже змінюються.

– У такому разі їй доведеться дуже-дуже змінитися, – вперто проказала пані Медлок. – До того ж мушу зазначити, що в маєтку Мізелтвейт немає нічого такого, що допомогло б їй змінитися на краще!

Жінки, що вели бесіду в коридорі готелю, де зупинилися на ніч, й гадки не мали, що Мері, яка стояла віддалік і зосереджено стежила з вікна за вуличним рухом, чує їхню розмову. Проте дівчинка не пропустила жодного слова. Їй дедалі більше кортіло побачити те місце, про яке йшлося, а також зустрітися з дядьком. Бо вона ніколи не бачила горбатих. Мабуть, в Індії таких немає.

Відколи Мері втратила власний будинок, і в неї не стало Аї, дівчинка почувалася дуже самотньою й інколи розмірковувала про дивні речі, на які раніше зовсім не звертала уваги.

Чому вона ніколи не була чиеюсь, навіть коли мала батьків? Інші діти завжди належали своїм татам і мамам, і тільки вона ніколи не була чиеюсь маленькою донькою. У неї були слуги, їжа й одяг, але всім було байдуже до неї, її ніхто не любив.

З якихось міркувань Мері вважала, що має право всіх зневажати, принижувати й усім суперечити. Але не визнавала такого права за іншими. І поки що не було кому пояснити зарозумілій дівчинці, що хтось може так само ставитися до неї.

От і в пані Медлок вона бачила тільки суцільний негатив: їй не подобалось ні її простувате червонощоче обличчя, ні недолугий капелюшок. Коли наступного ранку вони рушили в дорогу – далі, в Йоркшир, Мері йшла пероном із високо піднятою головою, намагаючись триматися якомога далі від економки. Сама думка, що її можуть уважати за дочку пані Медлок, була нестерпною.

Але пані Медлок не турбувала ні сама Мері, ні її думки. Вона була з тих жінок, яких «не цікавлять дитячі витівки». Їй потрібно було тільки виконати наказ пана Арчибальда Крейвена, якому вона ще ніколи не те що не перечила, а навіть запитань не ставила. Хоч саме зараз найменше хотіла опинитися в Лондоні: в ці дні дочка її сестри Марії виходила заміж. Однак пані Медлок дуже цінувала спокійне й високооплачуване місце економки, яке могла втратити через дрібницю.

– Капітан Леннокс і його дружина померли від холери, – сказав пан Крейвен, як завжди лаконічно й холодно. – Капітан Леннокс був братом моєї дружини, тому я став опікуном їхньої дочки. Дитину треба доправити сюди. Ви поїдете до Лондона й привезете дівчинку.

Тож пані Медлок спакувала свій маленький саквояж і вирушила в дорогу.

Мері сиділа в кутку вагона з кислою і злою фізіономією. В неї не було книжки, дивитися у вікно було нецікаво, тому вона склала на колінах свої тоненькі ручки в чорних рукавичках і так застигла, зціпивши зуби. Чорний одяг ще більше підкреслював жовтизну її обличчя, а ріденькі пасма світлого волосся вибивалися з-під чорного капелюшка.

Це ж треба бути такою примхливою, – подумала пані Медлок, раз у раз позираючи на маленьку статую. Словом «примхлива» в Йоркширі називали розпечених і дратівливих дітей. – Яка дитина здатна так довго сидіти нічого не роблячи!

Врешті-решт їй набридло придивлятися до дівчинки, й вона заговорила пронизливим голосом:

– Гадаю, пора розповісти вам про місце, куди ми ідемо. Чи знаєте ви що-небудь про свого дядька?

– Ні, – відповіла Мері.

– Ви ніколи не чули, щоб ваші батьки про нього згадували?

– Ні, – невдоволено відказала Мері й спохмурніла ще більше, усвідомивши: батько й мати взагалі ніколи й ні про що з нею не говорили. Вони ні про що їй не розповідали.

– Гм! – пробурмотіла пані Медлок, ще уважніше роздивляючись невдоволене личко дівчинки. Якийсь час вона помовчала, потім сказала: – Гадаю, все-таки вам треба дещо розповісти, щоб ви приготувалися. Річ у тім, що ми ідемо в незвичайне місце.

Мері на це нічого не відповіла, й пані Медлок, розчарована її байдужістю, знову помовчала, а потім зітхнула й повела далі:

– Маєток досить великий, і пан Крейвен пишається ним. Щоправда, сам будинок досить старий похмурий. Йому вже років шістсот. Він розташований на краю величезного вересового поля. Там близько ста кімнат, хоч більшість з них замкнено. Там висять картини, і стоять красиві старовинні меблі. Навколо – величезний парк і сади. Гілки деяких дерев дістають до самої землі, – вона знову помовчала, зітхнула й несподівано закінчила: – Ось і все, що я хотіла вам розповісти.

Мері, сама того не бажаючи, почала прислухатися. Все, про що розповідалося, нічим не нагадувало Індію, а все нове її завжди приваблювало. Однак годі було побачити зацікавлення на обличчі дівчинки – жоден м'яз не ворухнувся, вона вдавала, що їй байдуже. Це була одна з її неприємних рис.

– Ось якось так... – сказала пані Медлок. – Що ви про це думаете?

– Нічого, – відповіла дівчинка. – Я нічого не знаю про такі будинки.

Ця відповідь викликала в пані Медлок короткий смішок.

– О! – вирвалося в неї. – Ви – зовсім, як маленька бабуса. Вас зовсім нічого не цікавить?

– Яке це має значення – цікаво мені чи ні, – рівним голосом проказала Мері.

– А ось тут ви маєте рацію, – підхопила пані Медлок. – Жодного значення. Навіщо вас везти в маєток Мізелтвейт, я не знаю. Напевно, це найпростіше, що прийшло йому в голову. Я впевнена, він про вас не дбатиме. Він ніколи ні про кого не піклується.

Жінка враз замовкла, немов згадавши щось заборонене.

– У нього крива спина, – сказала вона. – Ось чому він не такий, як усі. Він був дратівливим ще з молодості, тож попри своє багатство, не був щасливим, доки не одружився.

Мері раптом підвела на економку очі, хоч і намагалася прикинутися байдужою. Вона ніколи не думала, що горбань може одружитися, тому здивувалася. Пані Медлок це помітила, й оскільки була дуже балакучою особою, вела свою розповідь дедалі жвавіше. Зрештою, це був єдиний спосіб згаяти час у дорозі.

– Вона була така мила, красива, то він був ладен на край світу піти за стебельцем трави для неї, якби вона тільки захотіла. Ніхто й не думав, що вона погодиться одружитися з ним, а вона дала згоду. Люди почали

говорити, що це – через його гроші. Але це неправда, неправда... – з глибоким переконанням повторила пані Медлок. – Коли вона померла...

Мері, сама того не бажаючи, злегка підстрибнула.

– О! Вона померла! – вигукнула дівчинка. Їй пригадалася колись прочитана французька казка, у якій розповідалося про горбаня та прекрасну принцесу. Мері стало шкода пана Арчибальда Крейвена.

– Так, вона померла, – зітхнула пані Медлок. – Відтоді він став ще більш дивакуватим. Він багато подорожує, а коли повертається, то замикається в західному крилі будинку й нікого не хоче бачити. Пускає тільки старого Пітчера, який бавив господаря, коли той був ще дитиною, тож добре вивчив його характер.

Це була дивна історія, немов із книжки. Розповідь пані Медлок нітрохи не підбадьорила Мері. Будинок зі ста кімнатами, і майже всі вони замкнені – будинок на краю вересового поля – все це звучало похмуро. Та навіть сам факт, що будинок стояв біля поля. І горбатий чоловік, який нікого не хоче бачити!

Дівчинка дивилася у вікно, зціпивши зуби, і їй здалося цілком природним, що в цю хвилину дощ почав бити сірими косими струменями у вікна вагона. Аби ж то була жива та дружина-красуня, вона б осяяла все навколо, як її мама, – своїм щебетом, рухливістю, ходінням з однієї вечірки на іншу в чудових сукнях, на яких «повно мережив». Але її вже не було серед живих.

– Не сподівайтесь його побачити, він не захоче з вами розмовляти, – попередила пані Медлок. – І не думайте, що з вами хтось захоче розмовляти. Вам треба буде самій гратися і самій про себе піклуватися. Вам скажуть, у які кімнати можна заходити, а у які – ні. Садів там досить. Але не можна ходити по будинку й пхати свого носа, куди не слід. Панові Крейвену це не сподобається.

– Я зовсім не збираюся нікуди пхати свого носа, – відрізала Мері.

Утім, несподівано вона перестала співчувати панові Крейвену. Їй спало на думку, що він – неприємна людина і заслужив все те, що з ним сталося. Дівчинка повернулася до вікна, роздивляючись сірі потоки дощу, який, здавалося, ніколи не припиниться. Мері дивилася на них так довго і вперто, доки все перед її очима не стало сірим. Вона заснула.

Розділ 3. По той бік вересових боліт

Мері спала дуже довго, а коли прокинулася, біля неї стояв кошик з іжею, який пані Медлок купила на якійсь станції. Там були смажені курчата, холодна яловичина, хліб із маслом і гарячий чай.

Дощ не вщухав, і всі люди на станціях ходили в блискучих дошовиках. Провідник запалив у вагоні лампи, й пані Медлок взялася спорожнювати кошик, насолоджувалася гарячим чаєм, курятиною та яловичиною. Вона нічогенько підкріпилася й заснула, а Мері, яка теж доклалася до трапези, довго дивилася на неї та на її капелюх, який сповз на вухо, доки знову не заснула під монотонний шум дощу. А коли знову прокинулася, було вже зовсім темно. Поїзд стояв на станції, а пані Медлок трясла її за плече.

– Ну, ви й соня! – вигукнула вона. – Розплющуйте очі! Ми вже на станції Твейт, а попереду ще – довгий шлях.

Мері звелася на ноги, намагаючись тримати очі розплющеними, поки пані Медлок збирала речі. Маленька панна навіть не подумала запропонувати їй свою допомогу, бо слуги в Індії завжди збирали й носили речі самі, що здавалося цілком природним.

Це була маленька станція, на ній ніхто, крім них, не зійшов. Станційний доглядач заговорив з пані Медлок – очевидно, вони були знайомі, вимовляючи слова якимось дивно й протяжно. Пізніше Мері зрозуміла, що так говорять всі жителі Йоркширу:

– Бачу, ви вже повернулися й привезли із собою дівчинку?

– Ага, це вона, – пані Медлок теж перейшла на йоркширську вимову й кивнула на Мері. – Як поживає ваша дружина?

– Дякую, непогано. Ваш кеб стоїть з іншого боку станції.

Екіпаж чекав на дорозі перед маленькою платформою. Мері завважила, що він дуже пристойний. Слуга взяв їхні речі й допоміг забратися всередину. Його довгий гумовий плащ з каптуром, що закривав циліндр, блищав у струменях дощу, який заливав усе навколо, включно з гладким станційним доглядачем.

Чоловік зачинив дверцята кеба, сів поруч з кучером, і вони рушили. Мері зручно встиглася на м'якому сидінні в кутку, але спати їй вже розхотілося. Вона дивилася у вікно, намагаючись хоч щось побачити за стіною дощу. Але темрява ховала дорогу, яка вела в дивне місце, про яке їй розповіла пані Медлок.

Мері не була боягузкою, але відчувала: в будинку, з понад ста кімнатами, переважна більшість з яких замкнені, в маєтку, що розкинувся на краю вересового поля, з нею може трапитися будь-що.

– А що таке «вересове поле»? – раптом запитала вона в пані Медлок.

– Дивіться у вікно, а хвилин через десять самі побачите, – відповіла та. – Доки ми доберемося до маєтку, нам треба проїхати вісім із половиною акрів повз вересові поля. Багато ви не роздивитеся, бо ніч темна, але що-небудь, може, й побачите.

Мері більше не ставила запитань, але чекала на щось у своєму затишному кутку, вдивляючись у вікно. Ліхтарі карети висвітлювали невеликий простір попереду, й дівчинка розрізняла контури предметів, повз які вони проїжджали. Одразу за станцією вона побачила крихітне село: побілені будиночки й світло в трактирі.

Вони минули церкву й будинок священника, освітлену вітрину маленького магазинчика з іграшками, солодошами та іншими предметами, виставленими на продаж. Відтак виїхали на тракт, і дівчинка побачила живоплоти й дерева. Потім довго не було нічого цікавого – чи то просто занудженій Мері здалося, що довго.

Нарешті коні пішли повільніше, немов підіймалися на пагорб, і Мері здалося, що за вікном нічого немає, окрім темряви. Вона нахилилася вперед, притулившись обличчям до вікна, – і тут кеб добряче трусонulo.

– Ага! Ну, ось зараз ми точно проїжджаємо повз вересові болота, – повідомила пані Медлок.

Ліхтарі кидали тьмяне світло на звивисту дорогу, обабіч якої скільки можна було побачити росли маленькі кущі та якісь низькорослі сланкі рослини. Здійнявся вітер і протяжно загоготів.

– Це часом... не море? – запитала Мері.

– Ні, це не море, – відповіла пані Медлок. – Це не степ і не гори, це просто нескінченні милі дикої землі, пасовища, де не росте нічого, крім вересу, і де немає нічого живого, крім диких поні та овець.

– Якби тут була вода, це було б море, – сказала Мері. – Шумить, як море.

– Це вітер вие в заростях. Як на мене, це дике й похмуре місце, хоч багатьом тут подобається, особливо, коли зацвітає верес.

Вони їхали далі й далі занурені в темряву, і хоч дощ припинився, сильний вітер за вікном кеба не стихав: то свистів, то видавав інші, ще дивніші звуки. Дорога то підіймалася, то опускалася. Кілька разів карета проїжджала невеликими місточками, під якими шуміли бурхливі потічки, напоєні недавнім дощем. Мері здавалося, що поїздка ніколи не закінчиться, а ці безкраї чорні простори по обидва боки кеба насправді якийсь темний океан, через який вони ідуть по вузькій смужці суші.

«Мені тут не подобається, – вирішила дівчинка. – Не подобається мені тут». І міцніше стиснула свої тонкі губи.

Коні знову піднялися на пагорб, і Мері помітила вдалині вогник. Пані Медлок теж прикипіла до вікна й полегшено зітхнувши, вигукнула:

– Як же я рада цьому вогнику! Це – світиться в будинку воротаря. Що ж, уже незабаром ми вип'ємо по добрій чашці гарячого чаю.

Це було не «так уже й незабаром», як вона сказала, бо карета, заїхавши через ворота, ще кілометри зо три їхала алеєю парку, де старі дерева, майже торкаючись верхівками, утворили щось на зразок довгого темного склепіння.

Нарешті кеб виїхав на освітлений простір і зупинився перед неймовірно довгим, низьким і асиметричним кам'яним будинком. Спочатку Мері здалося, що в будинку зовсім темно, але, зіскочивши з підніжки й роззирнувшись, побачила блідий вогник в одному з вікон першого поверху.

Старовинні, важкі парадні двері, збиті з масивних, прикрашених різьбою дубових дощок і скріплені великими залізними планками й цвяхами прочинилися, і Мері опинилася у величезній слабо освітленій залі, з неймовірною кількістю картин на стінах, які, здавалося, охороняють залізні фігури воїнів у латах.

Проте дівчинці зовсім не хотілося їх роздивлятися. На холодній кам'яній підлозі вона здавалася дуже маленькою й загубленою в цьому просторі. І, мабуть, вперше відчувала себе так само: маленькою, самотньою, недолугою. Власне, якою й була.

Поруч зі слугою, який відчинив їм двері, стояв бездоганно одягнений літній худорлявий чоловік.

– Ви повинні відвести дівчинку до її кімнати, – сказав він хрипким голосом, звертаючись до економки. – Зараз пан не хоче її бачити, бо завтра вранці іде до Лондона.

– Добре, пане Пітчере, – швидко проказала пані Медлок. – Кажіть, чого від мене хочуть, і я чудово впораюся.

– Усе, чого від вас хочуть, пані Медлок, – проскрипів пан Пітчер, – це, щоб пана не турбували без нагальної потреби, і щоб він не бачив того, чого не бажає бачити.

Економка шанобливо схилила голову.

Мері Леннокс повели широкими сходами й довгими коридорами, потім знову сходами, що вели вгору, відтак через інший коридор і ще через один... Нарешті пані Медлок відчинила якісь двері, й дівчинка переступила поріг кімнати, де в каміні горів вогонь, а на столі стояла вечеря.

– Ну, ось ми й на місці! – з полегшенням сказала пані Медлок. – Ця кімната, а також сусідня призначені для вас – і ви повинні бути тут, а не вештатись деінде, – безцеремонно додала вона. – Прошу про це не забувати!

Ось у такий спосіб панна Мері опинилася в Мізелтвейтському маєтку. Мабуть, ще ніколи за все своє коротке життя вона не відчувала себе такою суперечливою натурою, як у цей момент.

Розділ 4. Марта

Рано вранці Мері розбудила молоденька служниця, яка прийшла розвести вогонь в каміні. Вона стала біля нього на коліна й почала з шумом вигрібати попіл. Мері лежала й дивилася на неї кілька секунд, потім роззирнулася на кімнату.

Вона видалася їй дуже дивною й похмурою. Очевидно, такому враженню сприяли gobelени із зображенням різних епізодів полювання, що її прикрашали. На тлі лісового пейзажу стояли й сиділи химерно вбрані дами й чоловіки, біля них – собаки й коні, а вдалині виднілися вежі замку.

На хвилинку Мері здалося, що вона перебуває в лісі разом із ними, тож вона швидко перевела погляд на велике вікно, з якого відкривався безмежний рівнинний простір без жодного дерева, лише низькорослі сланкі рослини. Як і в кебі, дівчинці на мить здалося, що побачене походить на морські хвилі.

– Що це таке? – запитала вона, показуючи пальцем у вікно.

Молоденька служниця, яка представилася Мартою, підвелася на ноги, подивилася на вікно і теж вказала на нього пальцем.

– Ось там? – запитала вона.

– Так.

– Це поле, – привітно сказала вона, широко усміхаючись. – Воно вам не подобається?

– Ні, – відповіла Мері. – Я таке ненавиджу.

– Це тому, що ви не звикли, – сказала Марта, знову нахилиючись до каміна. – Ви думаете, що поле занадто велике й голе? Але швидко вам воно сподобається.

– А тобі подобається? – запитала Мері.

– Звичайно, – весело відповіла Марта, витираючи камінну решітку. – Я люблю поле. Воно зовсім не голе. Навесні там чудово. Коли цвіте верес і дрик, то всюди пахне медом. А скільки там простору й повітря! Небо здається таким високим-високим! Бджоли дзижчать, жайворонки співають – цей гамір такий приємний. О, я б нізащо не покинула це поле!

Мері слухала її зі спантеличеним виразом обличчя. Тубільні слуги, до яких вона звикла в Індії, були зовсім не такі, як Марта. Завжди сповнені улесливості, вони не сміли говорити зі своїми панами нарівні. Натомість казали «Салам», називали «покровителями бідних» та іншими подібними іменами. Індійського слугу не просили зробити те чи те, йому наказували, тож ні про які «будь ласка» і «дякую» навіть не йшлося. Ба більше, Мері завжди давала ляпаса своїй Аї, коли сердилася, хоч та була літньою жінкою.

Дівчинка мимоволі подумала, а чи наважилася б вона так вчинити з Мартою й дійшла висновку, що ця привітна дівчина навряд чи дозволила б так із собою поводитися. У її манерах було щось рішуче й сміливе. Мері навіть припустила, що вона, мабуть, відповіла б теж ляпасом.

– Ти якась дивна служниця, – зверхньо промовила Мері, визираючи з подушок.

Марта, тримаючи в руках щітку, присіла навпочіпки й широко розсміялася.

– О, я це знаю, – без будь-яких ознак гніву сказала вона. – Якби тут, в Мізелтвейті, була справжня пані, мене б ніколи не взяли навіть другою покоївкою. Хіба що посудницею, але у верхні кімнати мені було б зась. Я дуже проста й розмовляю по-йоркширськи. Але в цьому дивному будинку немає ні пана, ні пані, тільки пан Пітчер і пані Медлок. Пан Крейвен не любить, щоб його турбували, коли він тут, до того він майже постійно у від'їзді. Пані Медлок по доброті своїй дала мені це місце, щоправда, зазначивши, що ніколи не зробила б цього, якби Мізелтвейт був таким, як інші багаті будинки.

– А тепер ти будеш моею служницею? – запитала Мері тим самим зарозумілим тоном, до якого вона звикла в Індії.

Марта знову почала чистити решітку.

– Я служу пані Медлок, – рішуче сказала вона, – а вона служить панові Крейвену. Тут я прибиратиму кімнати та трохи прислужувати вам. Щоправда, вам багато послуг не знадобиться.

– А хто мене одягатиме? – поцікавилася Мері.

Марта, присівши навпочіпки, втупилася в неї, а потім від здивування знову заговорила йоркширською говіркою.

– Хіба ви не можете самі одягнутися? – запитала вона.

– Що ти сказала? Я не розумію тебе, – розізлилася Мері.

– О, я забула, – швидко промовила Марта. – Пані Медлок веліла мені стежити за мовою, а то ви не зрозумієте, що я кажу. То ви самі не можете надіти сукню?

– Ні, – майже з обуренням відповіла Мері. – Я ніколи в житті цього не робила. Мене завжди одягала моя Ая.

– Що ж, тоді доведеться навчитися, – сказала Марта, очевидно, не підозрюючи, що говорить зухвало. – Не така вже ви й маленька – самі можете подбати про себе. Вам буде дуже корисно доглядати за собою. Моя мати каже, що не розуміє, чому багаті самі роблять своїх дітей безпомічними: няньки їх миють, одягають і гуляти виводять, наче цуценят.

– В Індії все інакше, – стояла на своєму Мері. Вона ледь тримала себе.

Але Марті було байдуже.

– Воно й видно, що інакше, – сказала вона співчутливо. – Гадаю, це тому, що там мало білих людей, тому вони й могли коверзувати. Коли я почула, що ви ідете сюди з Індії, то подумала, що ви теж індуска!

І тут Мері зірвалася – вона рвучко сіла в ліжку й залементувала:

– Що! Ти думала, що я індуска? Ти... свиняча дочка!

Марта спалахнула.

– Ви лаєтеся? – гостро сказала вона. – Панночці не слід так говорити. І сердитися. Я нічого не маю проти індусів. У книжках про них пишуть, що вони всі релігійні й такі самі люди, як і ми, наші брати... Просто я ніколи не бачила темношкірої людини й дуже зраділа, бо подумала, що побачу близько хоч одну. Коли я прийшла сюди вранці, щоб розпалити камін, то підкралася до вашого ліжка й обережно підняла ковдру. І тут-то я побачила, – додала вона розчаровано, – що ви нітрохи не чорніші за мене, попри те, що така жовта!

Мері навіть не намагалася стримати свій гнів і оскаженіло заволала:

– Як ти посміла думати, що я індуска! Ти нічого не знаєш про тих тубільців! Вони не люди, вони – слуги, які повинні кланятися! Ти нічого не знаєш про Індію! Ти взагалі нічого не знаєш!

Вона раптом відчула себе зовсім безпорадною перед наївним поглядом Марти, перед цим іншим світом, де все було не так, як у колишньому житті. І така невимовна туга накрила її всю до останку, що Мері кинулася обличчям у подушки й вибухнула риданнями.

Добродушна Марта навіть злякалася, їй стало шкода дівчинку. Вона підійшла до ліжка й нахилилася до Мері.

– Не треба так плакати! – стала вона примирливо. – Ну, будь ласка, не треба. Я не знала, що ви так розсердитесь! Я справді зовсім нічого не знаю, як ви сказали. Прошу вибачити, панно. Перестаньте плакати!

У її дивній йоркширській мові та спокійних манерах було стільки доброзичливості й тепла, що Мері поступово заспокоїлася й затихла. Марта з полегшенням зітхнула і вже веселішим тоном сказала:

– А тепер пора вам вставати. Пані Медлок казала, щоб я приносила сніданок, обід і вечерю в сусідню кімнату. Там вам улаштували дитячу. А якщо зараз встанете, я допоможу вам одягнутися. Ви не зможете самотійно застібнути гудзики на сукні ззаду, – примирливо додала вона.

Коли Мері нарешті вирішила залишити ліжко, то потягнулася взяти з гардероба свої речі. Але Марта вже тримала в руках білу вовняну сукню з червоним кантом.

– Це не мій одяг, моя ота... чорна, – показала Мері на сукню, у яку була вбрана вчора. – Але... ця приємніша. Мені... подобається.

– Так, у цю сукню вас наказали вдягти, – відповіла Марта. – Пан Крейвен розпорядився замовити її в Лондоні. Він сказав: «Не треба, щоб будинком ходила дитина в чорному, наче неприкаяна душа. Такий похмурий одяг зробить це місце ще сумнішим, ніж воно є насправді. Вдягніть її у щось світле». Про це я розповіла матері, і вона сказала, що добре розуміє господаря. Вона завжди на всьому знається. І теж не любить чорних суконь.

– Якщо відверто, то я ненавиджу чорні речі, – визнала Мері.

Процес одягання тривав не одну мить. Марта іноді вдягала своїх маленьких сестричок і братиків, але ніколи не бачила, щоб дитина стояла так нерухомо і чекала коли за неї все зроблять.

– Чому ви самі не взуваєтесь? – запитала вона, обережно піднімаючи ногу Мері.

– Моя Ая взувала мене, – відповіла дівчинка, вступившись на покоївку. – Такий звичай.

Цей вислів вона перейняла від слуг-індусів. Якщо їм наказували зробити те, чого впродовж століть не робили їхні предки, вони з лагідним поглядом відповідали: «Звичай не такий», – цим справа й закінчувалася.

«Звичай був такий», що Мері нічого не робила сама, а тільки стояла й дозволяла одягнути себе, наче ляльку. Проте нині в неї з'явилося передчуття, що життя в Мізелтвейті навчить її багато чого, а самостійно вдягати панчохи та черевики й поготів.

Поза сумнівом, аби Марта була «справжньою» покоївкою, вона виказувала б більше послужливості, а також знала б, що їй належить розчісувати волосся господині, застібати черевики, класти на місце розкидані нею речі, як це робили служниці в багатьох англійських родинах. Однак вона ніде, крім Мізелтвейту, не служила, і була простою сільською дівчиною, яка виросла в будинку на краю поля з цілим виводком братів і сестер, яким і на думку не спадало, що можна чогось не робити самим і не доглядати за молодшими дітьми, які ще тільки вчилися ходити.

Якби Мері Леннокс можна було легко розвеселити, балакучість Марти, ймовірно, потішила б її. Проте поки що дівчинка з далекої Індії тільки незворушно слухала оповідки покоївки, критично оцінюючи її манери. Оскільки Марту не надто цікавили потаємні думки маленької леді, вона й далі вела мову про все на світі, а її світ передовсім зосереджувався на власній родині.

– Ех, якби ви їх всіх тільки побачили! – говорила дівчина. – Нас загалом дванадцять, а батько мій отримує всього шістнадцять шилінгів на тиждень. Важко нагодувати всіх, скажу я вам. Діти цілий день граються в полі, тож мати каже, що вони гладшають від степового повітря, а також від того, що, мабуть, їдять траву, як дикі поні. Наш Дікен, йому вже дванадцять років, приручив молоду конячку-поні й каже, що вона тепер його.

Мері мимоволі почала прислухатися до сказаного.

- А де він взяв її? - поцікавилася вона.

- Знайшов у полі разом з кобилою-мамою, коли вона була ще зовсім маленька. Він став приручати її, годувати хлібом, смикав для неї молоду травичку. І вона так звикла до нього, що ходить слідом і дозволяє сідати на спину. Дікен дуже добрий, і тварини люблять його.

У Мері ніколи не було домашніх тварин, з якими вона могла б гратися, тож нині їй дуже захотілося мати таку. Неабиякий інтерес викликав у неї й Дікен, який зміг приручити тваринку. Мабуть, це сталося вперше, оскільки до цього її ніколи ніхто не цікавив, окрім самої себе.

Кімната, у якій для Мері влаштували дитячу, майже нічим не відрізнялася від спальні. На стінах висіли похмурі старовинні картини, не сприяли радісному настрою і масивні дубові меблі.

На столі, що стояв посеред кімнати, вже був накритий сніданок. У Мері завжди був дуже поганий апетит, тож вона байдуже глянула на першу страву, яку Марта поставила перед нею.

- Я не хочу цього, - сказала вона.

- Не хочете каші?! - недовірливо вигукнула Марта.

- Ні.

- Але ви не знаєте, яка вона смачна! Покладіть собі трохи патоки або цукру!

- Я не хочу, - повторила Мері.

- Ось цього я вже не перенесу, - вигукнула Марта. - Хіба можна даремно псувати хороші продукти! Якби за цим столом сиділи наші діти, вони б за п'ять хвилин усе з'їли!

- Чому? - холодно запитала Мері.

- Чому? - повторила, як відлуння, Марта. - Тому, що в них майже ніколи в житті не було повних шлунків. Вони завжди голодні, як дитинчата яструба або лисиці.

- Я не знаю, що означає бути голодною, - сказала Мері з байдужістю невігласа.

Марта з обуренням подивилася на неї.

- Що ж, вам би не завадило спробувати, я це ясно бачу, - безцеремонно сказала служниця. - Я терпіти не можу людей, які тільки сидять і дивляться на смачну їжу. Як би мені хотілося, щоб все, що тут на столі, було в шлунках у Дікена, Філа, Джейн і всіх інших!

- Чому ж ти не віднесеш їм усього цього? - запитала Мері.

- Це не мое, тому взяти його не можу, - рішуче відповіла Марта. - І сьогодні не мій вихідний день. Мені дають відпустку тільки раз на місяць, як і всім іншим. Тоді я йду додому й допомагаю матері в хаті, щоб вона трохи відпочила.

Мері випила трохи чаю і з'їла шматочок підсмаженого хліба з мармеладом.

– А тепер одягніться тепліше й підіть на вулицю погратися, – сказала Марта. – Вам це буде дуже корисно та й апетит нагуляєте.

Мері підійшла до вікна. Вона бачила сади, доріжки й великі дерева, але все це мало якийсь тьмянний зимовий вид.

– Навіщо мені йти на вулицю в такий день?

– Якщо не підете, то доведеться залишитися в будинку, а що ви тут робитимете?

Мері роззирнулася довкруг: робити було нічого. Коли пані Медлок влаштовувала дитячу, вона не подумала про розваги. Мабуть, краще було б вийти й подивитися на сади.

– Хто піде зі мною? – запитала вона.

Очевидно Марту вже не так сильно здивувало це запитання, бо вона незворушно відповіла:

– Ніхто. Вам доведеться навчитися гратися на самоті, як граються інші діти, у яких немає сестер і братів. Наш Дікен іде в поле один і цілими днями грається там. Тому-то він і приручив поні. В полі є вівці, які його знають, а птахи прилітають до нього і ідять у нього з рук. Хоч у нас мало їжі, але він завжди ховає шматочок хліба для своїх улюбленців.

Хоч Мері цього й не усвідомлювала, саме нагадування про Дікена змусило її погодитися на прогулянку. Якщо в садах не було поні та овець, то, ймовірно, були птахи, які не схожі на птахів в Індії, й на них, можливо, варто було б подивитися.

Марта принесла їй пальто, капелюшок, теплі черевики й вивела з будинку.

– Якщо ви пройдете он по тій доріжці, то вийдете до саду, – вказала вона на невелику хвіртку. – Влітку там сила-силенна квітів, але тепер нічого не цвіте, – і з хвилину повагавшись, додала: – Один із садів замкнений. Там уже десять років ніхто не бував.

– Чому? – мимоволі вирвалось у Мері. Це ж треба! Крім сотні замкнених дверей у будинку додалася ще одна замкнена хвіртка!

– Пан Крейвен велів замкнути його, коли його дружина так раптово померла. Він нікому не дозволяє заходити туди. Це був її сад. Він замкнув хвіртку, а ключ закопав... Ох, пані Медлок дзвонить – мені треба бігти.

Марта хутко зачинила за собою вхідні двері, а Мері рушила доріжкою, яка мала привести її до хвіртки.

Дівчинка мимоволі розмірковувала про сад, у якому ніхто не бував уже десять років, намагалася уявити, який вигляд він має, та чи є ще в ньому живі рослини. Зайшовши за хвіртку, на яку їй вказала Марта, одразу зрозуміла, що опинилася у великому саду з широкими галявинами й звивистими доріжками, з обох боків обсадженими кущами. Там були різні дерева, але в основному хвойні, яким надали химерних форм, клумби, великий ставок зі старим сірим фонтаном посередині. Клумби були оголені, а фонтан не працював. Поза сумнівом, це не був замкнений сад. Та й загалом, як його можна замкнути? Сади ж існують, щоб гуляти там.

Саме про це подумала Мері, коли побачила в кінці доріжки довгу стіну, вкриту плющем. Оскільки дівчинка ніколи не була в Англії, то не здогадувалася, що в маєтках також вирощують фрукти й овочі для кухні, й

саме до такого місця вона наближається. Єдине, що для неї було очевидним – про замкнений сад знову не йшлося, бо хвіртка в стіні була прочинена.

Зайшовши всередину, вона побачила, що на огороженій території садів власне було кілька. Всі вони сполучалися між собою через хвіртки. Крізь найближчу до себе Мері побачила куші та грядки з пізніми овочами. Фруктові дерева росли біля самої стіни, а деякі з грядок були прикриті скляними рамами. Мері постояла, роззирнулася довкруг і вирішила, що тут нема на чому зупинити око, таке все було голе й непривітне. Влітку, можливо, сад був красивішим, коли всюди було зелено, але нині в ньому її нічого не приваблювало.

Через кілька хвилин з хвіртки, що вела в інший садок, вийшов старигань із заступом на плечі. Побачивши Мері, він враз спохмурнів, а його обличчя витягнулося від здивування. Однак він нічого не сказав, лише злегка підняв капелюха для привітання, хоч йому вочевидь ця зустріч була неприємною. Дівчинці чоловік навзаєм не сподобався, тож за звичкою набувши зверхнього вигляду, вона, не привітавшись, запитала:

– Що тут?

– Один з городів, звідки збирають овочі для кухні, – відповів старий.

– А там? – вона вказала на розчинену зелену хвіртку.

– Ще один, – коротко сказав він. – А по той бік стіни ще один, а за ним ще город.

– Можна мені туди піти? – запитала Мері.

– Якщо хочеш... Тільки дивитися там немає чого.

Мері нічого не відповіла. Вона попрямувала доріжкою й пройшла через другу зелену хвіртку. Там вона знову побачила стіни, знову пізні овочі та скляні рами, але в другій стіні була ще одна зелена хвіртка – зачинена. Отже, могло бути, що саме вона вела в той сад, якого ніхто не бачив уже десять років.

Оскільки зазвичай Мері робила все, що заманеться, а боязливість була їй непритаманною, то дівчинка швидко опинилася біля зеленої хвіртки й взялася за клямку. Її очікування, що за нею схований таємничий сад, не справдилися. Ручка навіть не рипнула, і Мері знову опинилася у фруктовому саду, обнесеному муром. Щоправда, ще однієї зеленої хвіртки вона в ньому не побачила.

Взявшись за її пошуки, дівчинка дійшла до іншого кінця саду й помітила, що стіна там не закінчувалася, а тяглася далі. За нею виднілися верхів'я дерев, а на найвищій гілці одного з них Мері побачила пташку із яскраво-червоною грудкою. Несподівано вона заспівала, немовби звертаючись до неї.

Мері зупинилася, прислухаючись. Чомусь веселий, ніжний свист не дратував. Навпаки – викликав приємні відчуття. У світ, що її оточував – величезний похмурий будинок, безкрайне голе поле і такі самі голі сади раптом увірвалася весела червоногруда пташина і своїм радісним співом спромоглася викликати на її завше невдоволеному обличчі щось схоже на усмішку.

Дівчинка, мов зачарована, слухала пташку, доки та не полетіла. Чи вдасться їй ще побачити, щоб краще роздивитися? Адже в Індії такі Мері не траплялися. А, може, вона живе таємному саду й усе про нього знає?!

Думки про запущений сад не відступали ні на хвилину. Чому пан Арчибальд Крейвен закопав ключ? Якщо він так любив свою дружину, то чому ненавидить її сад? Та й загалом чи доведеться їй хоч коли побачити свого дядька? Хоч наперед знала: навіть якщо це станеться, то він навряд чи сподобається їй, і це буде взаємно. А отже, жодного запитання щодо таємного саду не буде поставлено, й жодної відповіді не почуто.

«Я ніколи не подобаюся людям, і люди не подобаються мені, – пролунало у її голові як вирок. – Я ніколи не вміла спілкуватися, як діти Кровфорда. Вони завжди весело розмовляли, сміялися й галасували».

Вона згадала червоногрудку пташку, її спів, дерево, на якому та сиділа, і зупинилася, мов вкопана.

– Гадаю, це дерево росте в таємному саду. Ні, я впевнена в цьому, – промовила рішуче. – Там була стіна, але не було хвіртки.

Мері повернулася в перший фруктовий сад і знайшла там старого, який перекопував грядки. Вона зупинилася й кілька хвилин холодно дивилася на нього.

Він не звертав на неї уваги, тож вона, нарешті, заговорила першою:

– Я була в інших садах.

– Тобі ніщо не завадило, – буркнув він у відповідь.

– Я зайшла у фруктовий сад.

– Там біля хвіртки собак немає.

– Але там немає хвіртки в інший садок, – сказала Мері.

– У який садок? – запитав він грубо й на секунду перестав копати.

– По той бік муру, – відповіла Мері. – Там є дерева – я бачила їхні верхівки. На одному з них сиділа пташка з червоною грудкою й співала.

На її превеликий подив вираз похмурого обвітреного обличчя стариганя неймовірно змінився. По ньому повільно розповзлася усмішка, й Мері раптом подумалося, що людина набагато красивіша, коли усміхається. Раніше таке ніколи не спало їй на гадку.

Садівник раптом обернувся в бік фруктового саду й почав свистіти – тихо й ніжно. Спантилена Мері не могла втямити, як цій похмурій людині піддавалися такі пестливі звуки. Та в наступну хвилину сталося ще неймовірніше: вона почула м'який шелест крил у повітрі – це летіла до них та сама пташка з червоною грудкою. Вона сіла на великий брилі землі, неподалік від чоловіка.

– Ось вона, – ласкаво промовив садівник і став говорити з пташкою, наче з дитиною: – Ти де була, маленька жебрачко? Я тебе тільки сьогодні побачив!

Пташка нахилила голівку набік і дивилася прямо на нього своїми блискучими оченятами, схожими на крапельки чорної роси. Вона, здавалося, нітрохи не боялася садівника, стрибала й швидко довбала дзьобом, відшукуючи насіння й комах. У серці Мері ворухнулося якесь дивне почуття, бо пташка була весела й красива, й за вдачею нагадувала людину. В неї було маленьке товсте тільце, тоненький дзьоб і стрункі ніжки.

- Вона завжди прилітає, коли ви її кличете? - майже пошепки запитала дівчинка.

- Так, майже завжди. Я знаю її відтоді, як вона була маленьким пташеням і вилетіла з гнізда в іншому саду, а перелетіла через мур вже не змогла, бо була дуже слабка. В ці кілька днів ми й подружилися. Коли вона знову полетіла на той бік стіни, всі інші птахи вже покинули гніздо. Вона залишилася зовсім одна й повернулася до мене.

- Що це за пташка? - запитала Мері.

- А ти не знаєш? Це вільшанка, ласкава, цікава пташка. Вони майже так само віддані, як і собачки, якщо тільки вміти з ними обходитися. Глянь, як вона тут риється й поглядає на нас! Вона знає, що ми про неї говоримо!

Старий з любов'ю та гордістю подивився на червоногрудку, наче це був його найвідданіший друг. Мері з цікавістю спостерігала і за пташкою, і за садівником.

- І цікава ж вона, - сміючись, вів він далі, - завжди прилітає подивитися, що я саджу. Все тут знає, більше ніж пан Крейвен. Той нічим не цікавиться. Це вона тут головний садівник.

Пташка так само стрибала, старанно клюючи щось і раз у раз поглядала на них обох. Мері здавалося, що вона дивилася на неї з великою цікавістю, ніби хотіла познайомитися ближче. У серці Мері ворухнулося якесь дивне почуття.

- А куди полетіли інші пташенята? - запитала дівчинка.

- Невідомо. Батьки виштовхують їх з гнізда, щоб навчити літати, тож усі вони дуже швидко розлітаються в різні боки. А ця ось була розумницею: вона зрозуміла, що самотня.

Мері підійшла ближче до пташки й пильно подивилася на неї.

- Я теж самотня, - промовила вона.

Мері раніше не усвідомлювала, що саме це робило її такою кислою й нервовою. Вона, здавалося, зрозуміла це тільки тоді, коли подивилася на пташку, а пташка - на неї.

Старий садівник поворушив капелюха на своїй голові й хвилину уважно дивився на Мері.

- Це ти - дівчинка з Індії?

Мері кивнула головою.

- Не дивно, що ти самотня.

І знову почав копати, всаджуючи заступ глибоко в жирну чорну землю, а пташка все стрибала навколо нього зі стурбованим виглядом.

- Як вас звати? - запитала Мері.

Він випростався, щоб відповісти їй.

- Бен Везерстаф, - промовив стиха, а потім додав невесело усміхнувшись: - Я теж самотній, коли її немає зі мною! - і тицьнув пальцем у напрямку пташки. - Вона - мій єдиний друг.

- А в мене зовсім немає друзів, - раптом відверто сказала Мері, - і ніколи не було. Моя Ая не любила мене, і я ніколи ні з ким не гралася.

Люди з Йоркширу зазвичай відверто висловлюють свої думки, а старий Бен був справжнім жителем Йоркширу.

- Ми з тобою дуже схожі, - сказав він. - Наче виткані з одних і тих самих ниток. Обидвое непривабливі й так само всередині похмурі. Б'юся об заклад, що в нас обох нестерпний характер.

Це було сказано досить прямо й різко, а Мері Леннокс ніколи в житті не чула правди про себе. Слуги в Індії завжди покірно сприймали все, що б з ними не робили. Своею зовнішністю вона взагалі ніколи не переймалася, але тепер подумала: невже вона так само неприваблива й насуплена, яким видався їй Бен перед появою пташки? Мері стало моторошно.

Поблизу від неї раптом пролунала ясна, чиста трель, і вона швидко обернулася. Пташка сіла на гілку молодого яблуні й почала співати. Бен розсміявся.

- Чому вона заспівала? - запитала Мері.

- Вона вирішила подружитися з тобою, - відповів садівник. - Ти їй, видно, припала до вподоби!

- Я?! - вигукнула Мері й зробила крок ближче до яблуні, дивлячись вгору. - Хочеш подружитися зі мною? - спитала вона птаху, ніби говорила з людиною. - Хочеш?

Вона сказала це не своїм звичайним манірним тоном і не наказовим «індійським», а ніжно й лагідно, що старий Бен так само здивувався, як і вона сама, коли вперше почула, як він свистів.

- Як ти це добре сказала, - вигукнув він. - Ніби ти й справді дитина, а не манірна стара! Ти говорила майже так само, як Дікен говорить зі своїми улюбленими в полі.

- А ви знаєте Дікена? - запитала Мері, швидко обернувшись до нього.

- Його всі знають. Дікен ходить всюди. Навіть ягоди й квіти його знають. Гадаю, що йому лисиці показують, де їхні діти, а жайворонки від нього не ховають гнізд.

Мері дуже хотілося поставити ще кілька питань. У неї спалахнула така сама цікавість до Дікена, як і до закинутого саду. Але в цю хвилину вільшанка перестала співати, похитала крильцями, розправила їх і полетіла.

- Вона перелетіла на той бік стіни! - вигукнула Мері, стежачи за пташкою. - Полетіла у фруктовий сад... і тепер вона вже за другою стіною... в тому саду, де немає хвіртки!

- Вона там живе, - сказав старий Бен. - Там і вилупилася з яйця десь між трояновими кущами.

- А там є троянові кущі? - запитала Мері.

Бен знову взявся за заступ і почав копати.

- Були... десять років тому, - пробурмотів він.

– Я б хотіла їх побачити, – сказала Мері. – Де зелена хвіртка? Адже повинна бути хвіртка!

Бен сунув заступ глибоко в землю, і вигляд у нього став такий само недружній, як і в першу хвилину, коли Мері побачила його.

– Була... десять років тому, а тепер її немає, – сказав він.

– Немає хвіртки! – вигукнула Мері. – Вона повинна бути!

– Немає її, і ніхто її не може знайти, і нікого це не стосується. А ти не будь набридливою і не пхай свого носа, куди не слід! Ну... мені тепер треба працювати. Іди собі гратися. В мене більше немає часу!

Він перестав копати, кинув заступ на плече й поспішив геть, навіть не попрощавшись.

Розділ 5. Плач у коридорі

Наступного дня дощ лив безперестанку, тож коли Мері визирнула зі свого вікна, поле, здавалося, суціль накрило хмарами. Сенсу виходити на вулицю не було.

Власне, на перших порах для Мері Леннокс кожний новий день був схожим на вчорашній. Щоранку, прокинувшись, вона бачила одну й ту саму картинку: в темній кімнаті, завішаній гобеленами, Марта стоїть на колінах біля каміна, щоб розвести вогонь. Потім сніданок у «дитячій», де їй нічим було розважитися. Поївши, Мері підходила до вікна й довго дивилася на широке пустище, якому, здавалося, не було кінця й краю. Після цього вона доходила висновку, що в будь-якому разі потрібно виходити з будинку, бо тут їй зайнятися нічим.

Тоді Мері ще не усвідомлювала, що це був її найкращий вибір. Вона ненавиділа холодний вістряган, який шаленів тут о цій порі, жбурляючи їй в обличчя колючі піщинки, однак саме він змушував її постійно рухатися. Дівчинка швидко ходила або бігала садовими доріжками, щоб зігрітися, тим самим розбурхуючи свою застоюну кров – і ставала сильнішою. Бурхливе дихання грубого свіжого повітря, що панувало над вересовим полем, наповнювало її легені силою, а худорляве тіло – міцністю. На щоках у Мері з'явився рум'янець, її тьмяні очі ніби прояснилися.

Тим часом про цю велику користь для свого здоров'я дівчинка навіть не здогадувалася. Допоки одного ранку Мері прокинулася з новим відчуттям: вона була дуже голодна. Тож, сівши снідати, вже не відштовхнула тарілку з презирливим виглядом, а виїла все, що в ній було.

– Ви прекрасно впоралися зі сніданком, – сказала Марта.

– Сьогодні страва була дуже смачною, – не приховуючи свого здивування від власного вчинку, пояснила Мері.

– Це повітря з вересового поля дає вам апетит, – запевнила її Марта. – Ви щасливиця: у вас до апетиту є ще й їжа. А нас у хаті – дванадцяттеро, в усіх є шлунки, а покласти в них часто нічого. Грайтеся надворі щодня й не будете такою жовтою.

– Я не граюся, – сказала Мері. – Не маю чим.

– Нічим гратися! – вигукнула Марта. – Наші діти граються прутиками, камінчиками, бігають, кричать, роздивляються довкруг.

Мері не наважилася кричати, але взялася уважніше до всього придивлятися. Більше їй нічого було робити. Вона ходила навколо садів, бродила доріжками парку. Іноді шукала старого Бена й кілька разів бачила його за роботою, проте він був або надто заклопотаний, або чимось незадоволений, і жодного разу не глянув на неї. А недавно, ще здалеку побачивши її, підняв свій заступ і попрямував геть.

Це сталося неподалік її улюбленої доріжки для прогулянок, прокладеної майже впритул до заплетеної густим плющем стіни. В одному місці кучеряве темно-зелене листя було особливо густим, наче його довгий час ніхто не проріджував. Мері звернула на це увагу через кілька днів після зустрічі з Беном і зупинилася, розмірковуючи, чому це так.

Вона стояла й дивилася на гілку плюща, яка гойдалася від вітру, аж раптом перед нею вигулькнуло щось червоне, а потім почулося гучне цвірінкання. На стіні сиділа пташка старого Бена й дивилася вниз, витягнувши шийку й нахиливши голівку набік.

– О! Це ти! – вигукнула Мері. Їй анітрохи не здалося дивним, що вона заговорила з пташкою, ніби та могла зрозуміти її або відповісти.

Зрозуміло, вільшанка не відповіла. Зате щебетала, співала й стрибала вздовж стіни, ніби емоційно жестикулюючи розповідала Мері про все на світі. Дівчинці здалося, що вона зрозуміла пташину мову й переклала для себе так:

– Добрий ранок! Вітер приємний, авжеж? А хіба сонце не приємне? Правда? Все приємне! Спробуй щебетати, співати й бігати. Спробуй! Спробуй!

Мері засміялася, й коли вільшанка пустилася летіти вздовж стіни, теж побігла за нею. Бідна маленька Мері – худа, жовта, вона в цю хвилину здавалася майже красивою.

– Я люблю тебе! – крикнула вона, переповнена почуттями, і навіть спробувала свиснути, чого зовсім не вміла робити. Але пташка здавалася цілком задоволеною: вона теж стала свистати у відповідь їй, нарешті, розправивши крила, злетіла на верхівку дерева, сіла там і голосно заспівала.

Це нагадало Мері той день, коли вона вперше побачила її. Тоді вільшанка гойдалася на верхів'ї дерева, а Мері стояла посеред фруктового саду. Тепер вона була з іншого боку фруктового саду й стояла на стежці біля стіни, за якою виднілося те саме дерево.

– Це той сад, у який не можна увійти, – сказала вона сама собі. – Це сад без хвіртки, і там живе пташка. Як би мені хотілося подивитися, що там приховано!

Вона знову пройшлася вздовж стіни, ретельно оглядаючи її, і вкотре переконалася, що жодного отвору в ній не було.

Потім повернулася до хвіртки, через яку заходила першого ранку, рушила далі стежкою, яка вивела її до наступної. За нею був сад, і коли вона стояла й дивилася вгору, то побачила там, із другого боку стіни, дерево. Вільшанка, яка щойно закінчила співати, почала вичищати дзьобом пір'я.

– Це той сад, – вкотре повторила Мері сама собі. – Я впевнена, що це він.

Вона знову все пильно оглянула, втім, результат був такий самий, як у приказці: скільки не кажи цукор, солодко в роті не буде. Хвіртка не з'явилася. Вкотре Мері побігла через сади, де росли овочі для кухні, повз довгу вкриту плющем стіну, куди приходила на прогулянку. Пройшлася стежкою від кінця до кінця, але марно.

– Це дуже дивно, – знову промовила вона до себе. – Бен сказав, що хвіртки немає, і її справді немає. Але десять років тому хвіртка була, бо пан Крейвен її зачинив на ключ, який закопав.

Ця «хвірточна» історія давала їй стільки поживи для роздумів, що вона вже аніскілочки не шкодувала, що опинилася саме в Мізелтвейті. В Індії завжди було спекотно, й вона відчувала таку знемогу, що нічим не могла зацікавитися. Свіжий англійський вітер наче здув павутину з її маленького мозку й оживив його.

Мері майже весь день не заходила до будинку, тож коли сіла вечеряти, то була не лише дуже голодна, а й відчувала приємну втому. Вона насолоджувалася теплом у кімнаті, й навіть безперервне базікання Марти не викликало в неї звичного роздратування. Навпаки, цього разу вона із задоволенням слухала її розповіді про все на світі.

Вгамувавши апетит, дівчинка не поспішала відпускати служницю. А та й не дуже опиралася, адже звикла до життя в тісній хаті, повній братів і сестер, тож у величезному порожньому передпокої, де мала в цей час перебувати, зазвичай нудьгувала. А ця дивна дівчинка, яка жила в Індії й мала чорних слуг, була для неї ще непрочитаною книжкою.

Нарешті Мері вирішила вклинитися в безкінечний монолог Марти, щоб поставити запитання, яке не давало їй спокою. Наче передбачаючи розлогу відповідь, вона зручно вмостилася на товстому килимі перед каміном і голосно промовила:

– Чому пан Крейвен так не любить цей сад?

Не чекаючи запрошення, Марта теж присіла на килим і відповіла на запитання запитанням:

– Ви все ще думаете про цей сад? Так я і знала. Так само було й зі мною, коли я вперше почула цю історію.

– Чому він його так ненавидів? – наполегливо правила своє Мері.

Марта сіла зручніше, підібгавши під себе ноги.

– Чуєте, як вітер вие навколо будинку... вие, як вовк, – наче збираючись з думками, проказала дівчина. – Ви б не встояли на ногах, якби нині вийшли в поле!

Мері не знала, що означає «вити, як вовк». Але, прислухавшись до звуків, що долинали знадвору, зрозуміла: це коли дерева тремтять від ревища вітру, який шаленіє довкруг. Будинок здригався, ніби якийсь невидимий велет гатив у стіни й вікна, намагаючись прорватися всередину. Але Мері знала: йому це не вдасться за жодних обставин. Тому почувалася дуже затишно в кімнаті, яку освітлювали червоні язички полум'я, що билосся в каміні.

– Чому ж він його так ненавидить? – втретє запитала Мері, зрозумівши, що служниця знає цю історію.

– Тільки пам'ятайте, – застерегла Марта, – нікому жодного слова, бо пані Медлок наказала не обговорювати такі речі. Тут багато про що не можна говорити – це наказ пана Крейвена. Він каже, що його нещастя – не наша справа. Однак, якби не цей сад, він не був би таким. Це був сад пані Крейвен. Його розбили щойно вони одружилися. Вона дуже любила це місце, а за квітами вони доглядали разом: жодний садівник туди не заходив. Господарі маєтку зачиняли за собою хвіртку й годинами не виходили звідти, насолоджуючись розмовами й читанням книжок. Пані Крейвен була молоденькою, зовсім дівчинка! Дуже любила сидіти на нижній гілці старого дерева, казала: зручно, як на лавці. А весь простір навколо нього засадила трояндами. Та одного разу гілка зламалася, вона впала на землю й так сильно забилася, що назавтра померла. Пан Крейвен ледь пережив втрату: лікарі навіть остерігалися можливого божевілля, а то й смерті. Тому він так ненавидить цей сад. Відтоді туди ніхто не заходив, і нікому не дозволяється навіть говорити про нього.

Мері більше не ставила питань. Вона мовчки дивилася на червоне полум'я, прислухаючись до дедалі голоснішого завивання вітру. В цей момент її всю переповнювало якесь щемливо приємне відчуття.

Це трапилося з нею вже вчетверте після приїзду в Мізелтвейтський маєток. Уперше – коли їй здалося, що вона зрозуміла пташку, а та – її. Вдруге – коли від біганини на свіжому повітрі в неї зануртувала кров. Потім – коли вперше в житті зголодніла. Нарешті – нині, коли зрозуміла, що таке співчуття. Як багато відкритті за такий короткий час!

Тим часом Мері серед гучного завивання вітру за вікном раптом почала вирізняти інші дивні звуки. Їй здалося ніби десь плаче дитина. Причому всередині будинку, хоч і на значній віддалі. Мері подивилася на Марту.

– Ти чуєш, як хтось плаче? – запитала вона.

Служниця раптом зникла і якимось невпевнено відповіла:

– Це вітер. Справді, за такої негоди іноді здається, ніби хтось заблукав у полі й плаче.

– Але, прислухайся, – наполягала Мері. – Гадаю, це десь у будинку, в одній із дальніх кімнат.

Саме в цю хвилину до будинку хтось зайшов, і сильний вітер, промчавши коридором, з тріском розчахнув ледь причинені двері кімнати. Плач став виразнішим.

– Ось! Чуєш! – вигукнула Мері. – Я тобі казала! Це хтось плаче, і це не доросла людина.

Марта підбігла до дверей, зачинила їх і повернула ключ у замку. Але Мері все одно почула, як ще в одній кімнаті з гуркотом зачинилися двері. Відтак все стихло, навіть вітер на кілька секунд перестав вити.

– Це був вітер, – вперто сказала Марта. – А якщо не вітер, то маленька посудниця, Бетті. У неї цілий день боліли зуби.

Якийсь новий відтінок у голосі служниці змусив Мері пильно подивитися на неї. Їй здалося, що Марта щось приховує.

Зранку знову лив дощ. Мері визирнула з вікна, але поля не побачила – всюди панував сірий туман. Про такі дні кажуть, що добрий господар і собаку на вулицю не вижене.

– Що ви в такий дощ робите вдома? – запитала вона Марту.

– Намагаємося не потрапити один одному під ноги, – усміхнулася служниця. – Адже нас так багато! Мати дуже добра, але й вона втрачає терпіння. Старші діти йдуть гратися в хлів. Тільки Дікену байдуже на дощ – він все одно йде кудись, ніби світить сонце. Каже, що під час дощу бачить все те, що не видно у ясну погоду. Одного разу врятував маленьку лисичку, яка ледь не потонула: його мати лежала вбита неподалік, а всі інші дитинчата загинули, коли вода залила нору. Він приніс її додому за пазухою, щоб відігріти. Так само в дощ підібрав маленьку ворону й приручив її. Назвав Сажа, бо дуже чорна. Тепер вони завжди ходять за ним.

Мері вже звикла до Марти і навіть шкодувала, коли вона йшла, бо щоразу в розказаних служницею історіях відкривала щось нове для себе. Марта описувала невеличку хатинку в полі, де в чотирьох кімнатах тулилося чотирнадцять осіб, які ніколи не наїдалися досхочу. Діти самі розважали себе, бігали й раділи, схожі на добродушних цуценят коллі. Та найбільше Мері любила слухати про Мартину маму – тоді в неї, незрозуміло чому, теплішало на душі, і, звісно, про Дікена, який умів товаришувати з усім живим.

– Коли б лише в мене була лисичка або воронення, я б могла гратися з ними, – сказала Мері. – Але в мене нікого немає.

– А плести ви вмієте? – запитала Марта.

– Ні! – сказала Мері.

– А шити?

– Теж ні!

– А читати?

– Вмію.

– То чому ж ви не читаете або не вчитеся щось роби- ти ще?

– У мене немає книжок, – сказала Мері. – Всі залишилися в Індії.

– Дуже шкода! – сказала Марта. – От якби пані Медлок дозволила вам зайти в бібліотеку! Там тисяча книжок!

Мері не запитала, де вона розташована, бо у її голові миттєво визрів план самій пошукати книгозбірню. Згадка про пані Медлок анітрохи не похитнула намірів дівчинки. Економка майже завжди сиділа у своїй затишній кімнаті на першому поверсі. Щоправда, через день вона навідувалася нагору, щоб поцікавитися, чи в Мері все гаразд. Однак ніколи не запитувала, що вона робить, і ніколи не говорила, що їй треба робити. То навіщо питати в неї дозволу?

Власне, в цьому дивному будинку життя вирувало тільки на нижньому поверсі, адже крім слуг тут нікого не було. Вони переважно товклися на величезній кухні, обвішаній блискучим мідним і олов'яним посудом, та

чималенькій за розмірами ідальні, де харчувалися по кілька разів на день, ведучи безкінечні розмови.

Мері регулярно надсилали сніданок, обід і вечерю, Марта прислужувала їй та й по всьому – загалом нікому не було до неї ніякого діла. Дівчинка вирішила, що це, ймовірно, такий англійський звичай – не обтяжувати дітей зайвими клопотами. В Індії від неї ні на крок не відходила Ая, одразу виконуючи будь-які її бажання. Часто-густо така компанія Мері дуже набридала. Тепер з нею ніхто не няньчився, вона привчилася обходити себе сама, бо щоразу, коли за звичкою щось наказувала, Марта здивовано дивилася на неї, ніби вважала недолугою.

– Хіба у вас тями немає? – не витримала служниця одного разу, коли Мері за звичкою простягнула руки, щоб та наділа їй рукавички. – Наша Сюзан вдвічі менша за вас, їй всього чотири роки, але це вона здатна зробити. Іноді ви здаєтеся мені зовсім дурненькою.

Про свій план Мері вирішила Марті теж нічого не казати. Тож почекала, коли та замела підлогу, зібрала тарілки й пішла вниз. А сама так і стояла біля вікна, дивилася на дощ і розмірковувала про свої наступні дії.

Власне, її цікавила не так сама бібліотека – вона не надто переймалася читанням. Ця розмова нагадала їй слова пані Медлок про сотню кімнат із зачиненими дверима. Мері хотілося дізнатися, чи справді всі вони замкнені, а головне – що в них можна побачити. Невже їх сотня? Чому б їй не піти й не порухувати?

Мері відчинила двері своєї кімнати й вирушила в подорож величезним будинком. Спочатку вона йшла довжелезним коридором, від якого відгалужувались інші. Їй довелося піднятися на кілька сходинок, потім ще на кілька. Всюди були двері, двері, а на стінах висіли картини. Іноді на них були зображені дивні темні пейзажі, але здебільшого це були портрети чоловіків і жінок, вбраних у пишні костюми з атласу й оксамиту.

Незабаром дівчинка опинилася в довгій галереї, стіни якої були суцільно обвішані такими портретами. Мері й подумати не могла, що їх може бути так багато в одному будинку. Вона повільно пройшлася галереєю, дивлячись в обличчя давно померлим людям, а вони, здавалося, роздивлялися її у відповідь, дивуючись, як дівчинка з Індії опинилася у їхньому будинку.

Там також були портрети дітей – дівчаток у важких атласних сукнях, що доходили до самої підлоги, хлопчиків з довгим волоссям, в мереживних комірцях. Мері намагалася вгадати їхні імена, подальшу долю, чому вони носили такий дивний одяг.

Один портрет зображував манірну некрасиву дівчинку, схожу на неї. Вона була вбрана в зелену глазетову сукню, а на вказівному пальці тримала зелену папугу. Погляд у дівчинки був гострий і зацікавлений.

– Де ти тепер живеш? – голосно запитала її Мері. – Я б хотіла, щоб ти була тепер тут.

Жодна дитина, ймовірно, ніколи не розважалася у такий спосіб. Ще б пак! Бродити вниз і вгору сходами, широкими або вузькими коридорами, якими давно ніхто не ходив! Їй здавалося, що в усьому величезному будинку була тільки одна вона – маленька дівчинка в чорній сукенці, яка намагається зрозуміти: якщо набудували стільки кімнат, то, ймовірно, в кожній жили люди?

Мері дісталася третього поверху й вирішила перевірити, чи всі двері були зачинені, як їй сказала пані Медлок. Одну за одною повертала ручки –

марно. Взялася за ще одну й навіть трохи злякалася, коли відчула, що при першому поштовху двері самі повільно й важко відчинилися.

Це була велика спальня з гобеленами на стінах і розкішно інкрустованими меблями – такі вона бачила в Індії. Широке вікно виходило в поле, а над каміном висів ще один портрет манірної некрасивої дівчинки.

– Може, це була її спальня, – сказала Мері вголос і невдоволено додала: – Вона так дивиться на мене, що я якось дивно почуваюся.

Після цього вона передивилася чимало кімнат і вирішила, що, очевидно, пані Медлок не перебільшувала щодо їхньої кількості. Не було жодної, яку б не прикрашали старі картини або гобелени, майже в кожній стояли меблі з дивовижними орнаментами.

Одна кімната, затягнута в оксамит, була схожа на дамський будуар. Мері звернула увагу на невелику шафу, у якій стояло близько сотні маленьких слоників, виточених зі слонової кістки. Вони були різної величини, у деяких на спинах розміщувалися паланкіни або погоничі. Мері бачила такі дрібнички в Індії. Відкривши двері шафи, вона почала гратися ними.

Вона вже зібралася виходити з кімнати, як почула легкий шерех. Обернулася на звук і зрозуміла, що він долинав від дивана, який стояв біля каміна. На ньому лежала оксамитова подушка, а з дірки визирала крихітна голівка з парю переляканих очей.

Мері обережно підійшла подивитися на дивну істоту. Блискучі очі належали маленькій сірій мишці, яка прогризла дірку в подушці та влаштувала там житло. Біля неї лежало шестеро мишенят.

– Я б взяла їх із собою, якби миша не була такою наляканою, – пояснила сама собі Мері й вийшла з кімнати.

Вона так довго блукала величезним будинком, що дуже втомила й вирішила повертатися до своєї кімнати. Це виявилось не таким простим завданням. Кілька разів вона проходила одним і тим самим коридором чи сходами, доки не опинилася на потрібному поверсі. Проте все ще не могла розшукати свою кімнату.

– Мабуть, я знову повернула не туди, куди треба, – сказала вона вголос, стоячи в кінці короткого коридору з гобеленами на стінах. – Не знаю, куди йти. Як тихо скрізь!

Вона не встигла закінчити фрази, як тишу розірвав крик, але не схожий на той, який вона чула минулої ночі. Це був уривчастий крик – примхливий вереск дитини, який трохи заглушали масивні стіни.

– Це ближче, ніж було тоді, – сказала Мері, серце якої забилося сильніше, – і це плач.

Вона ненавмисно торкнулася рукою килима й злякано відскочила назад – він маскував двері, які одразу прочинилися. За ними був коридор, яким ішла пані Медлок зі зв'язкою ключів у руці та сердитим виразом обличчя.

– Ви що тут робите? – запитала вона, схопивши Мері за руку. – Я що вам казала?

– Я повернула не в той коридор, – пояснила дівчинка. – Я не знала, куди йти, а потім почула, що хтось плаче.

Вона майже зненавиділа пані Медлок, а в наступну мить відчула цю ненависть ще більше.

– Ні, ви нічого такого не чули, – сказала економка. – Ідіть до себе в дитячу, а то мені доведеться вас покарати.

Вона невпинно підштовхувала, міцно тримаючи за руку, аж коли, нарешті, не вкинула в дитячу.

– А тепер, – сказала вона, – краще сидіть там, де наказано, а то мені доведеться вас зачинити. Пан Крейвен повинен взяти вам гувернантку, як і обіцяв. За вами треба строго наглядати, а в мене й так роботи досить.

Пані Медлок вийшла з кімнати, грюкнувши дверима. Мері сіла на килим біля каміна, вся бліда від гніву. Вона не заплакала, а тільки скреготнула зубами.

– Хтось плакав... Там точно хтось плакав... – голосно сказала вона.

Мері вже вдруге чула крик і вирішила, що колись дізнається, в чому справа. Цього ранку вона побачила багато чого, тож почувалася так, ніби зробила довгу подорож. В усякому разі трохи розважилася: погралася кістяними слониками й бачила сіру мишку з дитинчатами в оксамитовій подушці.

Розділ 7. Ключі від саду

Через два дні після цієї пригоди нарешті розпогодилося. Мері, прокинувшись вранці й одразу подивившись у вікно, залементувала до Марти:

– Подивися на поле! Подивися!

Дощ припинився, а хмари віднесло вітром. Вітер теж затих, і над полем височіло яскраво-блакитне склепіння неба. Мері ніколи й уві сні не бачила такої сліпучої блакиті. В Індії небо завжди було розпечене, а тут панувала холодна синь, наче на блискучому, бездонному озері. Тільки подекуди носилися маленькі білі перисті хмарки. Широкий польовий простір теж був м'яким та блакитним, а не похмуро-багряним чи сірим.

– Так, буря минула, – радісно повідомила Марта. – В цю пору року так завжди буває – за ніч все минає, ніби бурі ніколи й не було й ніколи не буде. Це тому, що весна наближається. Вона ще далеко, але вже поспішає.

– А я думала, що в Англії завжди дощ і завжди похмуро, – сказала Мері.

– О ні! – аж вигукнула Марта, присівши біля чорного, свинцевого камінного приладдя. – Ну ви даєте!

– Що ти маєш на увазі? – серйозно запитала Мері.

Індуси розмовляли різними діалектами, деякі з них розуміла хіба що сотня людей, тому дівчинка не здивувалася, коли Марта використовувала слова, яких вона не знала.

Марта засміялася так, як це було першого ранку.

– Що ж, – сказала вона. – Я говорила про Йоркшир. Тут, коли ясно, то веселіше, ніж деінде на світі. Я ж казала, що ви звикнете й полюбите поле. Треба трохи зачекати – тоді побачите, як зацвітуть золотистий дрик, вереск, пурпурні дзвіночки, стануть пурхати метелики, бджоли задзижчать і заспівають жайворонки. Тоді вам захочеться встати на світанку й цілий день бути в полі, як це робить наш Дікен.

– А можна буде мені піти туди? – поцікавилася Мері, дивлячись у вікно на блакитний простір.

– Не знаю, – відповіла Марта. – Гадаю, ви зроду не користувалися своїми ногами, то хіба зможете пройти вісім кілометрів до нашої хатини.

– Мені хотілося б побачити ваше обійстя, – сказала Мері.

Марта кілька секунд пильно дивилася на неї, потім знову взялася за приладдя й почала чистити камінну решітку. Вона подумала, що в цю хвилину побачила маленьке негарне обличчя дівчинки зовсім не таким похмурим, яким воно було одразу по приїзду.

– Я запитаю в матері, – сказала Марта переходя. – Вона завжди знайде спосіб зробити, як треба. Незабаром в мене буде вихідний, і я піду додому. Пані Медлок дуже поважає мою матір, може, вона з нею поговорить.

– Я люблю твою матір, – сказала Мері.

– Ще б! – сказала Марта, шкрябаючи решітки.

– Хоч ніколи її не бачила.

– Звичайно, ні. Але вона така розумна, роботяща, добра, охайна, що її люблять всі, хто бачив і хто не бачив. Коли я йду додому через поле, то стрибаю від радості.

– Я й Дікена люблю, – додала Мері. – Хоч теж ніколи не бачила.

– Я вже казала вам, – відповіла Марта, – що його люблять пташки, зайці, дикі вівці, навіть лисиці. Знаєте, про що я думаю... – додала вона, зосереджено дивлячись на дівчинку, – а чи сподобалися б ви Дікену?

– Не сподобалася б, – сказала Мері своїм манірним, холодним тоном. – Я нікому не подобаюся.

– А самі собі ви подобаєтеся? – запитала Марта, ніби їй насправді треба було знати це.

Мері секунду вагалася, ніби обдумуючи відповідь.

– Ні... зовсім не подобаюся. Але донині я ніколи не думала про це.

Марта усміхнулася, ніби згадавши про щось приємне, домашнє.

– Мати сказала це мені якось... – мовила вона. – У той день я була не в гуморі. А вона якраз вмивалася, й побачила, що я зла на когось. Тоді обернулася до мене й сказала: «Ти наче лисеня! Те тобі не подобається, се не подобається. А чи подобаєшся ти собі?» Ці слова змусили мене замислитися, а потім засміятися.

Марта пішла, тільки-но подала Мері сніданок. Їй потрібно було пройти вісім кілометрів полем, щоб дістатися додому. Мері стало дуже самотньо.

Вона пішла в сад, і спочатку оббігла десять разів навколо фонтана. Їй стало трохи веселіше. Й вона стала роззиратися довкола.

Маєток, залитий сонячним світлом, здавався зовсім іншим, як і вересове поле. Мері підняла обличчя й дивилася на небо, намагаючись уявити себе на одній з маленьких білосніжних хмаринок, що пливли над нею. Потім пішла до фруктового саду й там побачила Бена Везерстафа, який працював разом з двома садівниками. Зміна погоди, очевидно, добре подіяла на нього, й він сам заговорив до Мері.

- Весна йде, - сказав він. - Чуєш її запах?

Мері понюхала повітря й відповіла:

- Пахне чимось хорошим, свіжим і вологим.

- Це землею пахне, - пояснив Бен. - Он там, у квітниках, скоро все заворушиться. Сонце пригріє, й з-під землі покажуться зелені паростки...

- А що з них виросте?

- Крокуси, нарциси... Ти їх коли-небудь бачила?

- Ні. В Індії після дощів теж все бує, але такого немає. Таке враження, що там все виростає за одну ніч.

- Ні, тут все не виросте за одну ніч, - сказав Бен. - Тобі доведеться чекати й стежити!

- Я буду, - відповіла Мері.

Скоро дівчинка почула м'який шелест крил і відразу здогадалася, що прилетіла вільшанка. Пташка була дуже суетна та весела, стрибала біля самих ніг Мері й, схиливши голівку набік, хитро дивилася на неї. Мері запитала Бена:

- Як гадаєте, вона мене пам'ятає?

- Звісно! - вигукнув Бен. - Вона знає всі качани в яру, не тільки людей. А тут ніколи не бачила маленької дівчинки, тож їй хочеться все дізнатися про тебе...

- А в тому саду, де вона живе, теж все ворушиться під землею? - запитала Мері, сподіваючись, що добрий настрій розговорить Бена. Але він спохмурнів і пробурчав:

- У якому саме саду?

- Де є дерево, обсажене трояндами, - проказала Мері, бо так і не змогла притлумити свою цікавість, попри застереження Марти не говорити на цю тему. - Там всі квіти померли чи деякі все-таки оживають влітку?

- Запитай у неї, - сказав Бен, посунувши плечем в напрямку вільшанки. - Вона одна це знає. Там уже десять років ніхто не бував.

Мері чомусь зараз подумалося, що вона теж народилася цілих десять років тому.

Дівчинка повільно рушила стежкою, розмірковуючи над почутим. І зрозуміла, що починає любити сад, як раніше полюбила пташку, Дікена, Мартину маму. Та, власне, й Марту теж. Їй здавалося, що вона любить дуже багатьох

людей, адже до переїзду в Англію не звикла нікого любити. Тому й про пташку думала, як про людину.

Мері вийшла на доріжку біля зарослої плющем стіни, над якою виднілися верхівки дерев, і, коли пройшлася нею вдруге, раптом почула щебетання. Озирнувшись, побачила на порожній клумбі ліворуч від доріжки вільшанку, яка вдавала, що порпається в землі, а не супроводжує Мері. Але дівчинка здогадалася, що вона весь час трималася неподалік, і це наповнило її таким захопленням, що вона затремтіла від радості.

– Ти пам'ятаєш мене! – вигукнула вона. – Пам'ятаєш! Ти найкраща пташка на світі!

Вільшанка, немов погоджуючись із цими словами, застрибала й зацвірінькала, а Мері говорила й говорила ласкаві слова, нахилившись до неї. Здавалося, між ними велася цікава бесіда. Пташка дедалі ближче підпускала до себе, ніби повністю їй довіряла.

Довіряла такій, як вона! Мері намагалася бути обережною, щоб не налякати це крихітне створіння. Вона була така щаслива, що ледве наважувалася дихати.

З одного боку клумбу обрамляли кущі, коротко підстрижені на зиму, і за мить вільшанка вже стрибала між ними, затримуючись на маленькій купці свіжонасипаної землі. Очевидно, собака намагався зловити крота й вирив досить глибоку яму.

Мері стежила за пташкою, яка підстрибувала на одному місці, доки її погляд не зупинився на якомусь предметі поблизу ями. Він нагадував залізне кільце, вкрите іржею. Тоді вільшанка злетіла на дерево, ніби запрошуючи дівчинку оглянути звільнене місце. Мері підійшла ближче й взяла іржаве залізяччя. Аж ні! В руках вона тримала старий ключ, який, схоже, дуже довгий час був у землі.

Мері випросталася й прошепотіла:

– Можливо, його зарили тут десять років тому. Схоже, це ключ від того саду!

Розділ 8. Вільшанка показує дорогу

Мері довго роздивлялася знахідку, вертіла її в руках, обмірковуючи свої подальші дії. Оскільки вона ніколи ні в кого не питала ані дозволу, ані поради, то й цього разу думала тільки про те, як відшукати хвіртку, щоб подивитися, що знаходиться за тими стінами і чи вижили старі кущі троянд навколо зламаного дерева. Про те, щоб віддати комусь знайдену чужу річ й мови не могло бути.

Власне, їй дуже хотілося бачити цей сад тільки тому, що він був замкнений протягом такого тривалого часу. У її уяві він був особливим, і за ці десять років там мало відбуватися щось дивовижне. Крім того, Мері думала, що коли сад їй сподобається, то можна буде ходити туди щодня, замикати за собою хвіртку і гратися на самоті. Ніхто не знав би, де вона, бо всім відомо, що хвіртка замкнена, а ключ заритий в землю. Ця думка дуже потішила її.

Дівчинка жила майже самотньо у величезному будинку із сотнею замкнених кімнат і не мала нічого, що могло б розважити її. Ця таємнича історія розбудила її сплячий мозок і розбурхала уяву. Свою роль зіграло також свіже прохолодне повітря, яке бадьорило й змушувало активно рухатися. В Індії Мері завжди докучала спека, тож вона завжди була млявою й слабкою тілом і думкою. У неї не виникало жодних бажань. Тут же їй хотілося діяти, відчувати щось нове.

Вона поклала ключ у кишеню й стала походжати доріжкою, вкотре роздивляючись вже знайому до дрібниць місцину. Здавалося, крім неї сюди ніхто ніколи не приходив. Якийсь час дівчинка не зводила погляд зі стіни або, краще сказати, плюща, що суціль вкривав її. Ця витка рослинність збивала з пантелику: за темно-зеленим листям муру не було видно зовсім.

Її охопив відчай: бути так близько від мети, мати ключ і жодної зачіпки, щоб отримати бажане. Так нічого й не придумавши, Мері попрямувала додому, вирішивши, однак, що це ще не кінець історії і пошуки триватимуть.

Пані Медлок дозволила Марті переночувати вдома, але наступного ранку вона вже була в маетку, ще рум'яніша, ніж завжди, і в доброму гуморі.

– Я встала до сходу сонця – о четвертій годині, – розповідала вона Мері. – А світанок зустріла в полі. Як же там гарно рано вранці: перші промені такі ніжні, пташки прокидаються, всюди снують зайці. А ще я зовсім не втомилася, бо тільки частину дороги йшла пішки – якийсь чоловік взяв мене на підводу.

Також Марта розповіла, як добре вона провела свій вільний день. Спочатку допомогла матері з пранням, а потім напекла солодких пиріжків.

– Вони були ще гарячі, коли діти прибігли з поля. В будинку так смачно пахло випічкою, і вогонь так гарно палав у вогнищі, що діти кричали від щастя. Наш Дікен завжди каже, що в нашій хаті сам король міг би жити – так в ній затишно.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=60984531&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.